

2-mavzu. JAHON IQTISODIYOTI DİNAMIKASI VA PROPORTSIYALARI, TENDENTSIYALARI VA MUAMMOLARI

REJA:

1. Iqtisodiy rivojlanish sur'atlari va nisbatlari
2. Jahon iqtisodiy rivojlanishining hozirgi tendentsiyalari
3. Jahon iqtisodiyotining global muammolari.

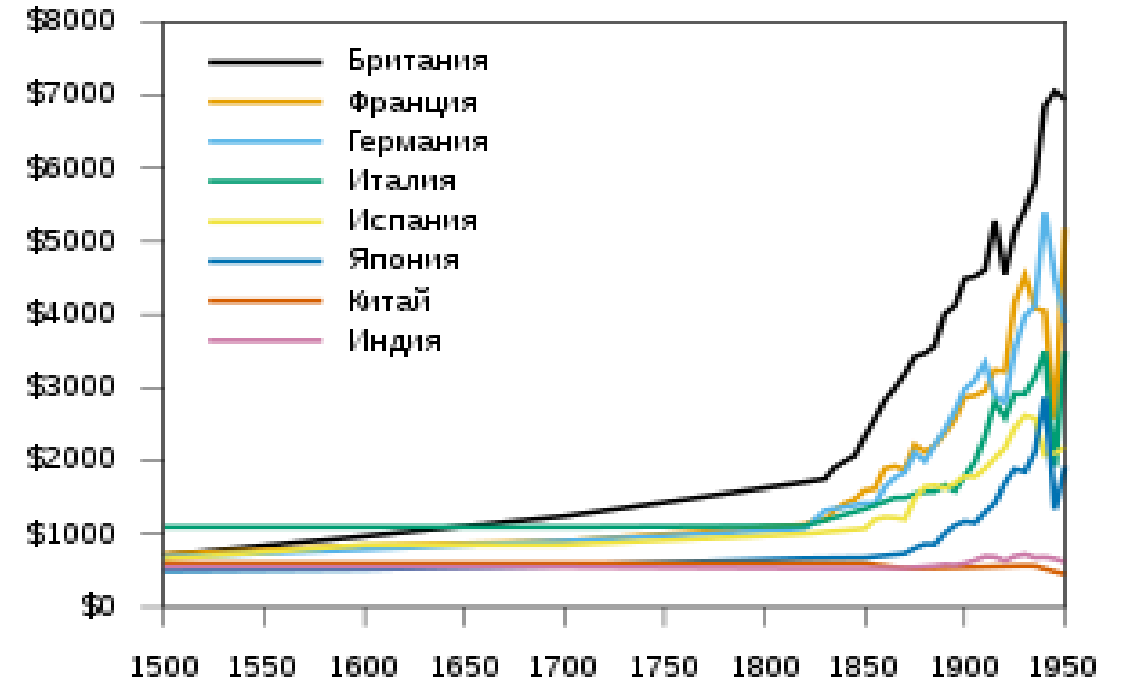
TIQXMM ilmiy-tadqiqot
universiteti “Iqtisodiyot”
kafedrası dotsenti M. Saidova.

1. Iqtisodiy o'sish sur'atlari va nisbatlari

Iqtisodiy o'sish - bu ijtimoiy mahsulot va uning ishlab chiqarish omillarining miqdoriy o'sishi va sifat jihatidan yaxshilanishi.

Bu ko'rib chiqilayotgan iqtisodiy tizimda (mamlakatda, mintaqada, jahonda) mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarish hajmining o'sishi va sifatining oshishida ifodalanadi.

Iqtisodiy o'sishning o'lchovi - bu butun real YaMDning, yoki aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YaIMDning o'sishi.

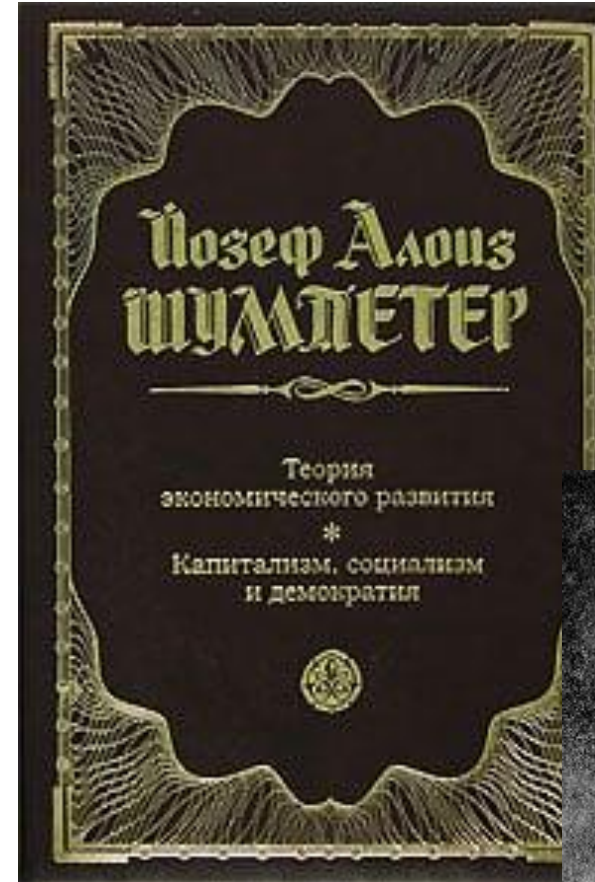
1500 va 1950 yillar oralig'ida tanlangan Evropa va Osiyo mamlakatlari uchun xarid qobiliyati pariteti bo'yicha aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning hisob-kitoblari 19-asr boshidan buyon ba'zi davlatlar iqtisodiyotining portlovchi o'sishini ko'rsatadi.

Iqtisodiy o'sish va rivojlanish nazariyasi asoslarini XX-asr boshlarida Jozef Shumpeter yaratgan.

U birinchi bo'lib iqtisodiy o'sish va rivojlanish o'rtasidagi farqlarni kiritdi, innovatsiyalar mohiyatini iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida belgilab berdi.

Jozef Shumpeter iqtisodiy rivojlanishni ijobiy sifat o'zgarishlari, ishlab chiqarishdagi, mahsulot va xizmatlardagi, boshqaruv sohasida, hayotning boshqa sohalaridagi va davlatdagi iqtisodiy faoliyat turlaridagi innovatsiyalar deb ta'riflagan.

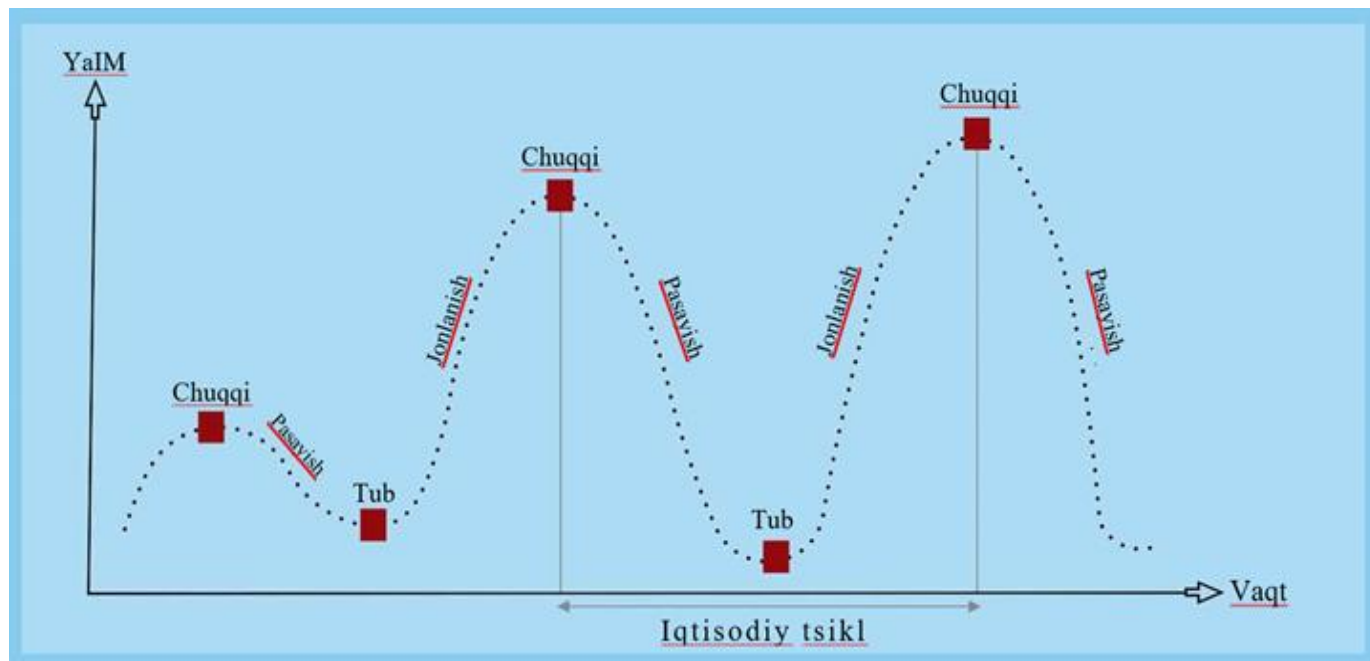
Jozef Shumpeter innovatsiyalarni rivojlanish va taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi, shuningdek, innovatsiyalarga talab va ularning ortiqcha taklifini yaratuvchi tadbirkorlik resursi sifatida belgilab berdi, bunda o'sish miqdoriy o'zgarishlar, rivojlanish esa ishlab chiqarishning o'sishi va hayot sifatini oshirishga qaratilgan sifatli ijobiy o'zgarishlardir.

Shumpeterning biznes tsikllari

Shumpeterning biznes tsikllari doimiy va takrorlanuvchi tebranishlar bo'lib, ular yordamida iqtisodiyotning holatini kuzatish mumkin. Iqtisodiyot bu erda davlatning, xususi kompaniyaning yoki moliya bozoridagi aktivning - investorlar foyda olish uchun foydalanishi mumkin bo'lgan har qanday ob'ektning holatini nazarda tutadi.

Bitta biznes tsikli to'rt bosqichga bo'linadi: "Chuqqi", "Pasayish", "Tub" va "Lonlanish". Barcha bosqichlar tugallangandan so'ng, biznes tsikli tugallangan deb hisoblanadi va bu tugagandan so'ng iqtisodiyot yanada yuqori rivojlanish darajasiga chiqishi kerak. Agar to'liq biznes tsikli tugagandan so'ng, iqtisodiyot degradatsiyaga uchrasa, investor qo'yilgan kapitalni olib qo'yishi va uni yanada istiqbolli yo'nalishga yo'naltirishi kerak.

Shumpeterning biznes sikli diagrammasi

Ilg'or sarmoyadorlar har doim tsikliklikni izlaydilar va iqtisod tanazzulga uchragan yoki pastga tushganda o'zlarining eng yaxshi savdolarini amalga oshiradilar. Aynan shu vaqt eng yaxshi aktivlar eng past narxda sotiladi.

Shumpeterning asosiy g'oyasi quyidagicha: iqtisodiyotni talab va taklif emas, balki innovatsiyalar va tadbirkorlik yuritish kerak. Agar iqtisodiyot faqat talab va taklifga tayanadigan bo'lsa, unda retsessiya muqarrar va uning boshlanishi faqat vaqtga bog'liq. Agar innovatsiyalar va tadbirkorlik asos bo'lsa, u holda iqtisodiyot o'sish uchun cheksiz imkoniyatlarga ega bo'ladi:

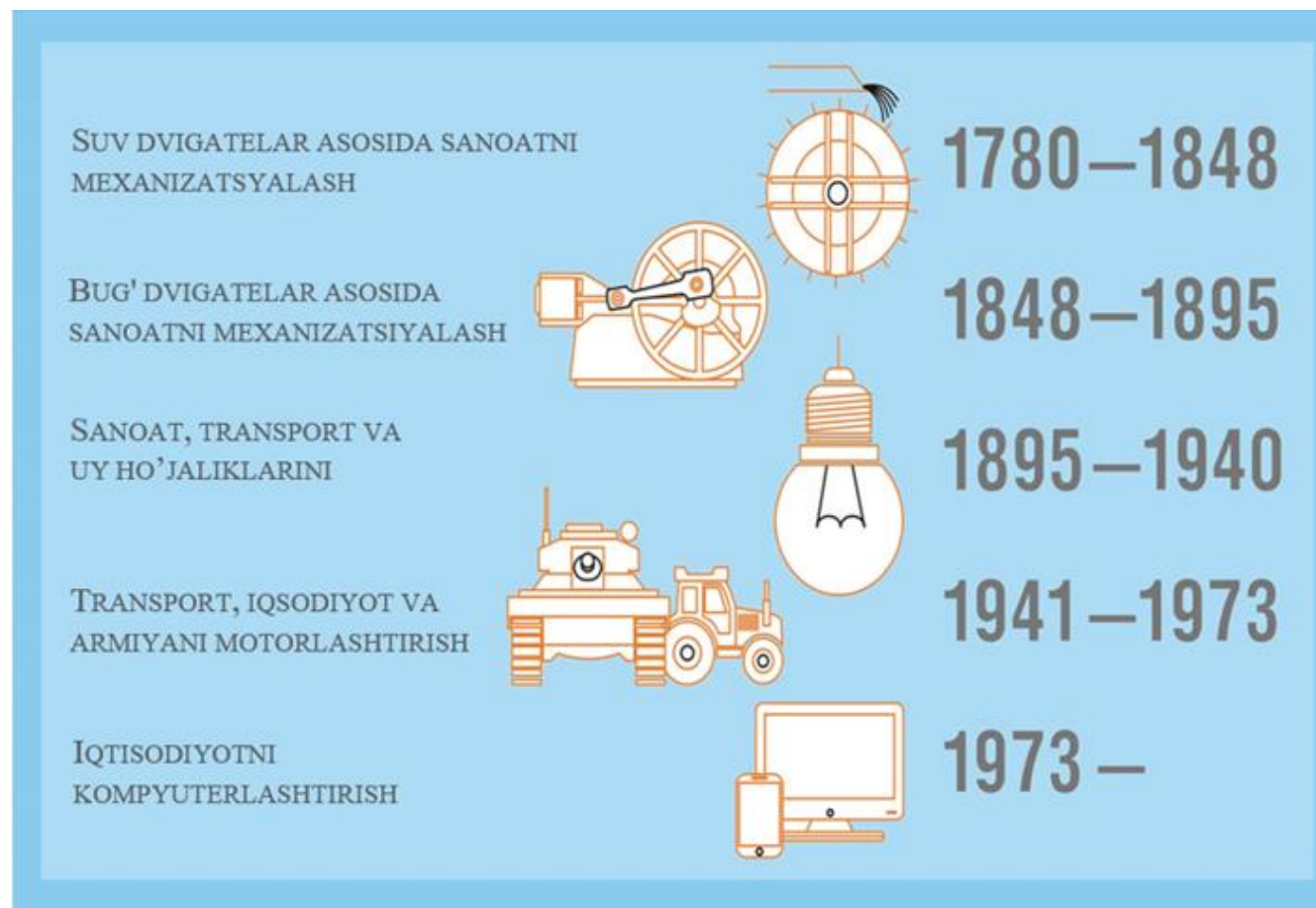
Umumiy iqtisodiy muvozanat modeli (talab va taklif)	Shumpeterning biznes tsikli modeli (innovatsiyalar va tadbirkorlik)
Tasavvur qiling-a, insoniyat vagonni ixtiro qildi va avtomobil sohasida innovatsiyalarni rivojlantirishni to'xtatdi. Talab va taklifning klassik modeli o'ynaydi.	Arava
Har qanday rang va o'lchamdagi arava	Ichki yonuv dvigatelli avtomobil
VIP arava, standart va ekonom klass	Elektromobil
Arava super premium va super tejamkor	Quyosh energiyasi bilan ishlaydigan mashina
Har kun va bayram uchun arava	Boshqa energiya manbalarida avtomobil
Uchta arava sotib oling - yana uchtasini bepul oling	Parvozlarda, suv ostida sayohatlar, intergalaktik parvozlarda va imkon beradigan barcha narsalar uchun mashina
Innovatsiyalarsiz bozor tezda har bir foydalanuvchi uchun mavjud bo'lgan shunga o'xshash mahsulotlar bilan to'ldiriladi. Bunday sharoitda yangi korxonalar ochish, bozorlarni o'zlashtirish va raqobatlashish befoyda. Har kimda hamma narsa bor va hech kimga hech narsa kerak emas.	Cheksiz o'sish potentsiali

Jozef Shumpeter innovatsiyani yangi texnologiyalarni joriy etish, modifikatsiyalangan mahsulotlardan foydalanish, ilgari foydalanilmagan xom ashyo turlaridan foydalanish, ishlab chiqarishni qayta tashkil etish va chiqarilgan tovarlarni erkin bozorlarda sotish jarayoni deb ta'kidladi.

Shu bilan birga, faqat iqtisodiyotni yaxshilash mumkin bo'lgan va boshqa hamma narsaga zarar keltirmaydigan jarayonni yangilik deb hisoblash mumkin.

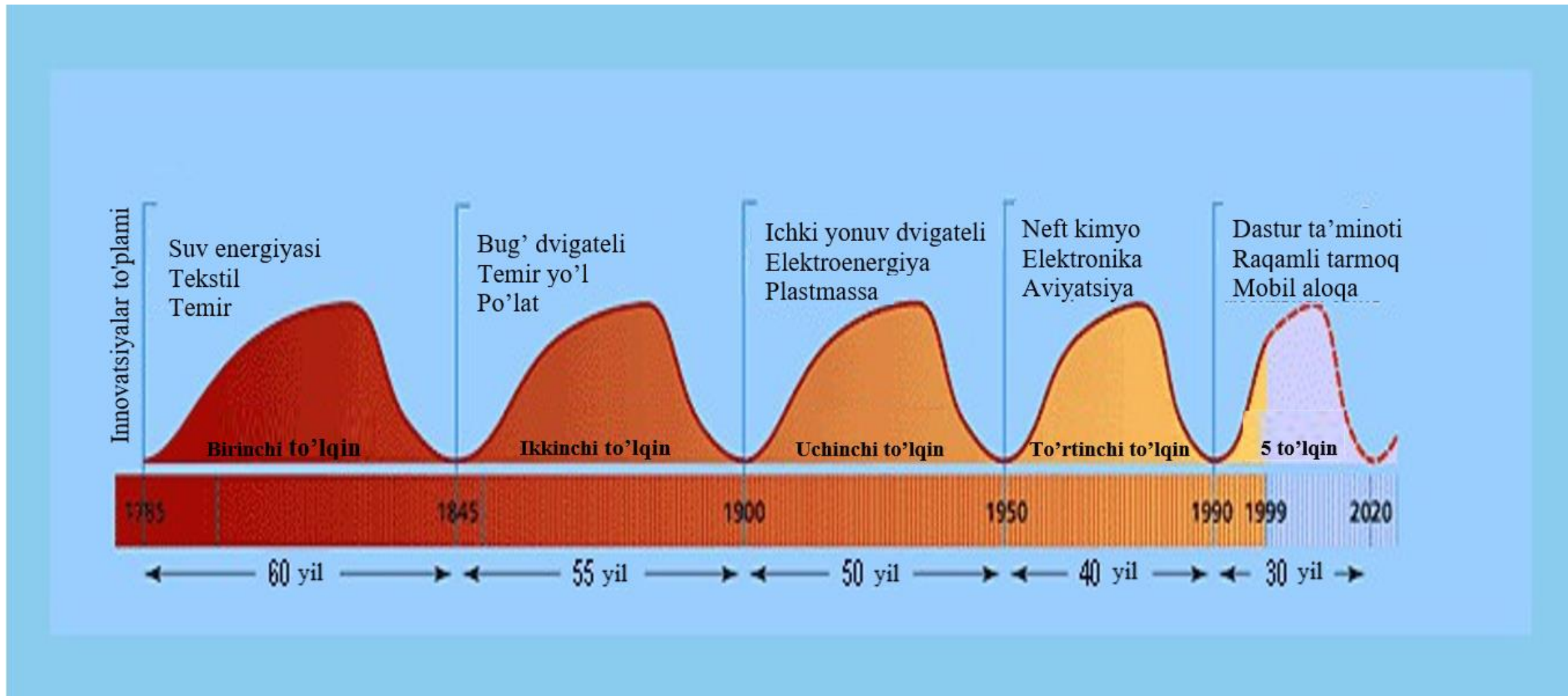
Masalan, ishlab chiqarishni robotlashtirish insonni og'ir jismoniy mehnatdan qutqaradigan foydali yangilikdir.

Shu bilan birga, Yer yadrosidan energiya olish uchun robotlardan foydalanish yomon yangilik hisoblanadi, chunki uning amalga oshirilishi butun sayyora yaxlitligiga tahdid soladi.

Texnik taraqqiyot iqtisodiy taraqqiyotning katalizatoridir. Qanchalik foydali innovatsiyalar joriy etilsa, insoniyat shunchalik global muammolarni hal qila oladi.

Shumpeterning innovatsion sikllarida aniq vaqt chegarasi yo'q. Shu bilan birga, texnologiya qanchalik ilg'or bo'lsa, to'liq tsiklga kamroq vaqt sarflanadi: birinchi to'ldirida iqtisodiyot 60 yil ichida "cho'qqi" va "tub" ga erishdi, beshinchi to'ldirida esa bu bosqichlar 30 yil.

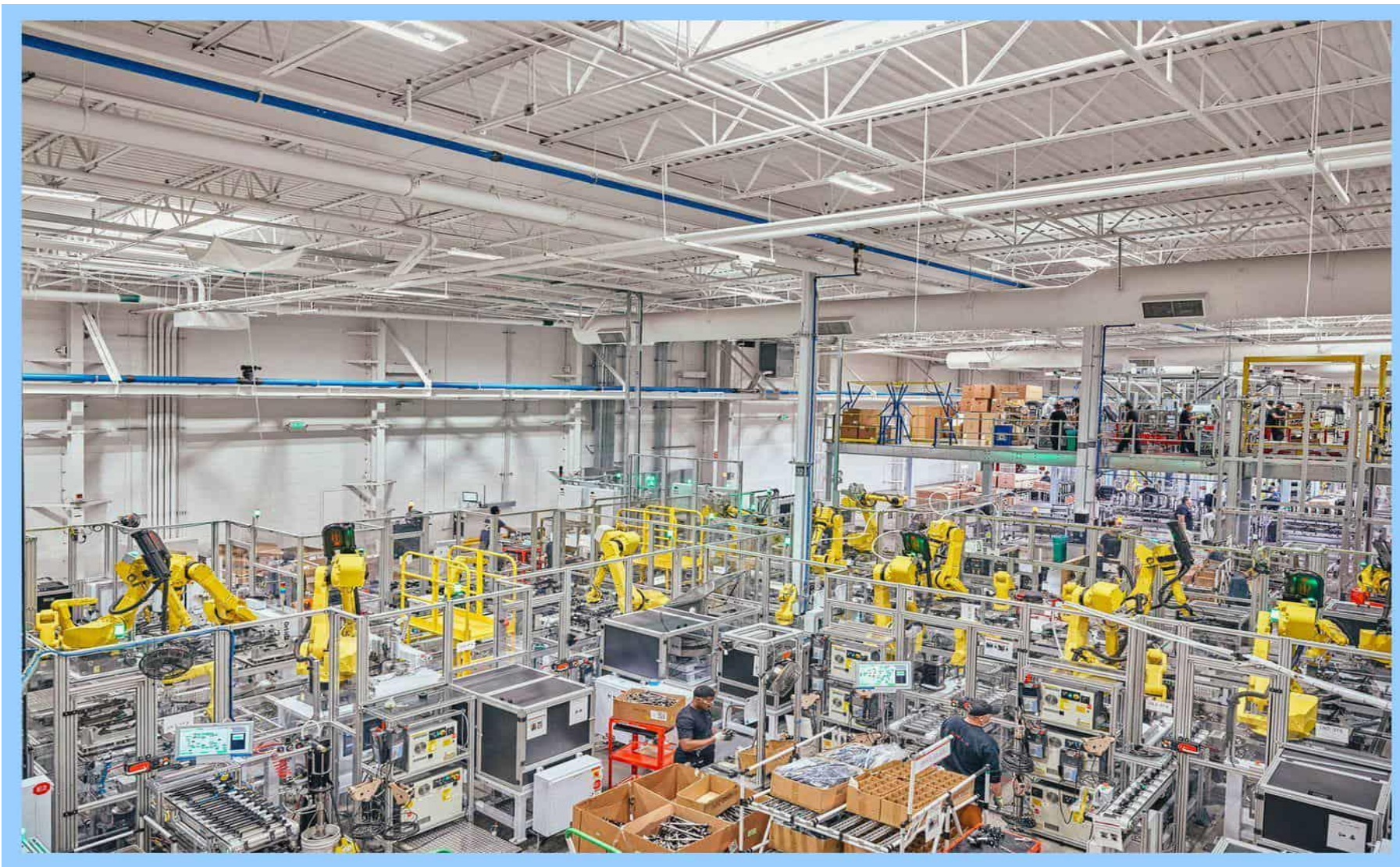
Rasmda robotsiz ishlab chiqarish liniyasiga ega avtomobil zavodi: jarayonlarning aksariyati qo'lda amalga oshiriladi va ko'p inson kuchini talab qiladi.

Innovatsiyalarsiz avtomobil zavodi egasining raqobatlashishi, narxlarni maqbul darajada ushlab turishi va barcha iste'molchilarning ehtiyojlarini qondirish qiyin bo'ladi.

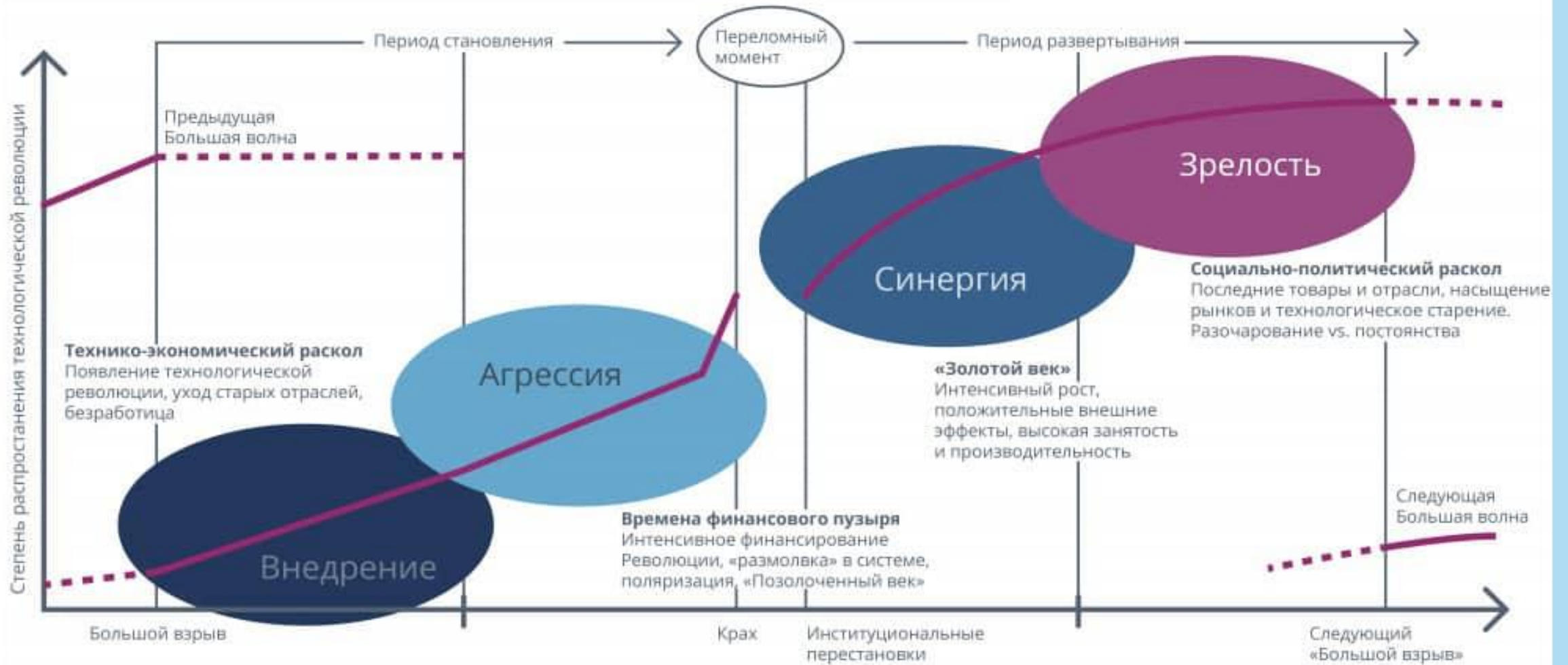
Rasmda Teslaning robotlashtirilgan giperfabrikasi. Minimal jarayonlar qo'lda amalga oshiriladi va bu jarayonlar insonning katta kuchini talab qilmaydi. Innovatsiyalar Ilon Maskga raqobatga dosh berishga, narxlarni maqbul darajada ushlab turishga, barcha iste'molchilarning ehtiyojlarini qondirishga va ishlab chiqarish quvvatlarini doimiy ravishda oshirishga imkon beradi.

Shumpeterning biznes sikllaridan qanday foydalanish kerak?

Innovatsion rivojlanish bosqichlari	Voqealar	Investor harakatlar
Amalga oshirish	2009 yilda bitkoin kriptovalyutasi paydo bo'ldi, uning narxi bir dollardan kam va hech kimni qiziqitirmaydi. Raqamli pulni kam odam qabul qiladi va siz ular uchun hech narsa sotib olmaysiz	Kriptovalyutalarga sarmoya kiritish xavfsiz emas. Ushbu yangilik kelajakda qo'lga olinishi va foydali bo'lishiga kafolat yo'q.
Agressiya	Bitcoin ommaviy taqsimotga ega bo'lib, fiat pulga muqobil sifatida joylashtirilgan va 2017 yil dekabr oyida narxi 20 000 dollargacha ko'tariladi. Bitkoin bilan parallel ravishda mingdan ortiq kriptovalyutalar paydo bo'ladi, raqamli pullar ko'pincha firibgarlik maqsadlarida ishlatiladi va ko'plab davlatlar ularni tarqatishning oldini oladi. Natija: 2018 yil dekabr oyida bitkoin kursining 3000 dollargacha tushishi	
Sinergiya	Agar kriptovalyuta institutsional investorlar tomonidan qo'llab-quvvatlansa, u fond birjalarida savdoni boshlaydi va to'liq to'lov vositasiga aylanadi, bu iqtisodiyotni yaxshilaydi va uni yanada raqobatbardosh qiladi. Agar yuqorida aytilganlarning hech biri sodir bo'lmasa, asta-sekin butun kripto bozorining kapitallashuvi butunlay qadrsizlanadi.	Yirik investorlarning harakatlari, markaziy banklarning qarorlari, kriptovalyutaning fond birjasidagi pozitsiyasi - bularning barchasi bilvosita belgilar bo'lib, ular mavjud bo'lganda yangilik foydali degan xulosaga kelish mumkin. Agar bilvosita belgilar mavjud bo'lsa, unda siz tavakkal qilishingiz va innovatsiyalar uchun katta kapital ajratishingiz mumkin
Yetuklik	Agar oldingi bosqichdan o'tib ketsa, vaqt o'tishi bilan bitkoin (faqat bitkoin emas, kriptovalyutalar texnologiyasini nazarda tutadi) iqtisodiyotda o'z o'rnini topadi va dollar va boshqa fiat pullar bilan teng ravishda qo'llaniladi.	

Ijtimoiy iqtisodiy modelga har qanday innovatsiyani kiritish bosqichlari

Xulosalar:

Shumpeterning biznes tsikli - bu davlat, kompaniya yoki moliyaviy aktivning iqtisodiyotining rivojlanish darajasini baholaydigan shartli ko'rsatkich.

Biznes tsikli kontseptsiyasi innovatsiyalar va tadbirkorlik asosida qurilgan - bu iqtisodiyotni doimiy ravishda rivojlantirish va iste'molchilarning qiziqishini uyg'otishning yagona yo'li.

Har bir yangilik to'rt bosqichli rivojlanish davridan o'tadi. Agar davr o'rtasida sarmoya kiritsangiz, minimal tavakkalchilik bilan daromad olishingiz mumkin.

O'sish va farovonlik

Iqtisodiy o'sish aholi farovonligi darajasidan yoki mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasidan ko'ra oddiyroq miqdoriy ko'rsatkichdir. Iqtisodiy o'sishning asosiy miqdoriy ko'rsatkichi aholi jon boshiga real YaIM hisoblanadi.

Haqiqiy yalpi milliy mahsulot (YaMM), sof milliy mahsulot (SMM) yoki milliy daromad (MD) kamroq qo'llaniladi.

Iqtisodiy o'sish aholining umumiy turmush darajasi va sifatining o'sishi bilan chambarchas bog'liq - umr ko'rish davomiyligining o'sishi, tibbiy yordam sifati, sifatli ta'limning mavjudligi, ish vaqtining qisqarishi, fuqarolar xavfsizligi va hokazo. Biroq, aholi jon boshiga daromad va boylik o'rtasida aniq bog'liqlik yo'q.

IQTISODIY O'SISH TURLARI

Ekstensiv iqtisodiy o'sishga ishlab chiqarish omillarining oldingi texnik asoslarini saqlab qolgan holda miqdoriy ko'payishi orqali erishiladi. Mehnatdan foydalanish ortib bormoqda, kapital qo'yilmalar hajmi va ishlab chiqarishda foydalaniladigan tabiiy resurslar hajmi ortib bormoqda (masalan, qishloq xo'jaligida ekin maydonlarining ko'payishi).

Cheklangan foydalilik kontseptsiyasi doirasida ekstensiv yondashuv yakuniy mahsulotning o'sishiga nisbatan foydalanilgan iqtisodiy resurslar hajmining sezilarli darajada o'sishi bilan birga keladi.

Shuningdek, ekstensiv o'sish belgilariga quyidagilar kiradi: oraliq mahsulotning o'sish sur'atining yakuniy mahsulotdan oshib ketishi, umumiy ijtimoiy mahsulotdagi joriy xarajatlarni qoplash ulushining oshishi, sanoat kapital qo'yilmalari ulushining ortishi. milliy daromad

Intensiv iqtisodiy o'sishga ishlab chiqarish omillarini sifat jihatidan yaxshilash orqali erishiladi. U yanada progressiv mehnat vositalaridan va tejamkorroq mehnat ob'ektlaridan foydalanish, ishchi kuchining malakasini oshirish, ishlab chiqarish salohiyati, xom ashyo va materiallardan yaxshiroq foydalanish orqali sodir bo'ladi.

Fan va texnikaning zamonaviy yutuqlarini rivojlantirish va o'zlashtirish bilan iqtisodiy o'sishning intensiv turi ustunlik qiladi va xom ashyo va mehnat resurslarining tugashi bilan u yagona mumkin bo'ladi.

2. Jahon iqtisodiy rivojlanishining hozirgi tendentsiyalari

Globallashuv- bu mahsulotlar, texnologiyalar, ma'lumotlar va ish o'rinlarining milliy chegaralar va madaniyatlar orqali tarqalishi. Iqtisodiy nuqtai nazardan, u erkin savdo bilan qo'llab-quvvatlanadigan dunyo mamlakatlarining o'zaro bog'liqligini tavsiflaydi.

Iqtisodiyotning globallashuvining mohiyati

Korporatsiyalar va kompaniyalar globallashuv orqali turli jabhalarda raqobatbardosh ustunlikka erishmoqda. Ular xorijda ishlab chiqarish orqali operatsion xarajatlarni qisqartirishi, bojxona tariflarini pasaytirish yoki bekor qilish orqali xom ashyoni arzonroq sotib olishi va eng muhimi, millionlab yangi mijozlarga ega bo'lishlari mumkin.

Globallashuv ijtimoiy, madaniy, siyosiy va huquqiy jarayondir.

Ijtimoiy jihatdan bu turli populyatsiyalar o'rtasida ko'proq o'zaro ta'sirga olib keladi.

Madaniy jihatdan globallashuv - bu madaniyatlar o'rtasidagi g'oyalar, qadriyatlar va badiiy ifoda almashinuvidir.

Globallashuv ham yagona jahon madaniyatining rivojlanishi tendentsiyasini ifodalaydi.

Siyosiy jihatdan globallashuv diqqatni Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va Jahon Savdo Tashkiloti (JST) kabi hukumatlararo tashkilotlarga qaratdi

Huquqiy nuqtai nazardan, globallashuv xalqaro huquqni yaratish va qo'llash usulini o'zgartirdi.

Bir tomondan, globallashuv yangi ish o'rinlarini yaratdi va tovarlar, kapital va ishchi kuchining transchegaraviy oqimi orqali iqtisodiy o'sishni ta'minladi. Boshqa tomondan, bu o'sish va ish o'rinlarini yaratish tarmoqlar va mamlakatlar bo'yicha notekis taqsimlangan.

Ba'zi mamlakatlarning o'ziga xos tarmoqlari, masalan, Qo'shma Shtatlardagi to'qimachilik yoki Meksikadagi makkajo'xori, Rossiya va Ukrainadagi bir qator sanoatlar xalqaro raqobatning kuchayishi natijasida jiddiy tanazzulga uchradi yoki qulab tushdi.

Global motivatsiya va vijdotsizdir, ammo global erkin bozorning rivojlanishi G'arb dunyosida ishlab chiqarish korporatsiyalarga foyda keltirdi. Globallashuvning ta'minlanishi va butun dunyo bo'ylab rivojlanishi va rivojlanayotgan odamlarda ishchilar, madaniyatlar va kichik biznes uchun noaniq bo'lib qolmoqda.

Globalashuv yo'lidagi eng muhim qadamlardan biri 1992 yilda imzolangan Shimoliy Amerika erkin savdo bitimi (NAFTA) bo'ldi.

1995 yilda tashkil etilgan Jahon savdo tashkiloti (JST) ham muhim rol o'ynaydi. NAFTAning ko'plab natijalaridan biri amerikalik avtomobil ishlab chiqaruvchilarni ishlab chiqarishning bir qismini Meksikaga ko'chirishga undash edi, bu erda ular mehnat xarajatlarini tejashlari mumkin edi.

NAFTAdan tashqari, EAC, MDH davlatlarining erkin savdo zonasi, ShHT, YeOII va boshqa birlashmalar kabi uyushmalar tashkil etildi. Butun dunyo hukumatlari so'nggi 20 yil ichida moliyaviy siyosat va savdo kelishuvlari orqali erkin bozor iqtisodiy tizimini integratsiyalashgan. Ko'pgina savdo bitimlarining mohiyati tariflarni bekor qilish yoki kamaytirishdir.

ВСЕМИРНАЯ ТОРГОВАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ (ВТО)

Создана в 1995 году с целью либерализации международной торговли и регулирования торгово-политических отношений государств-членов

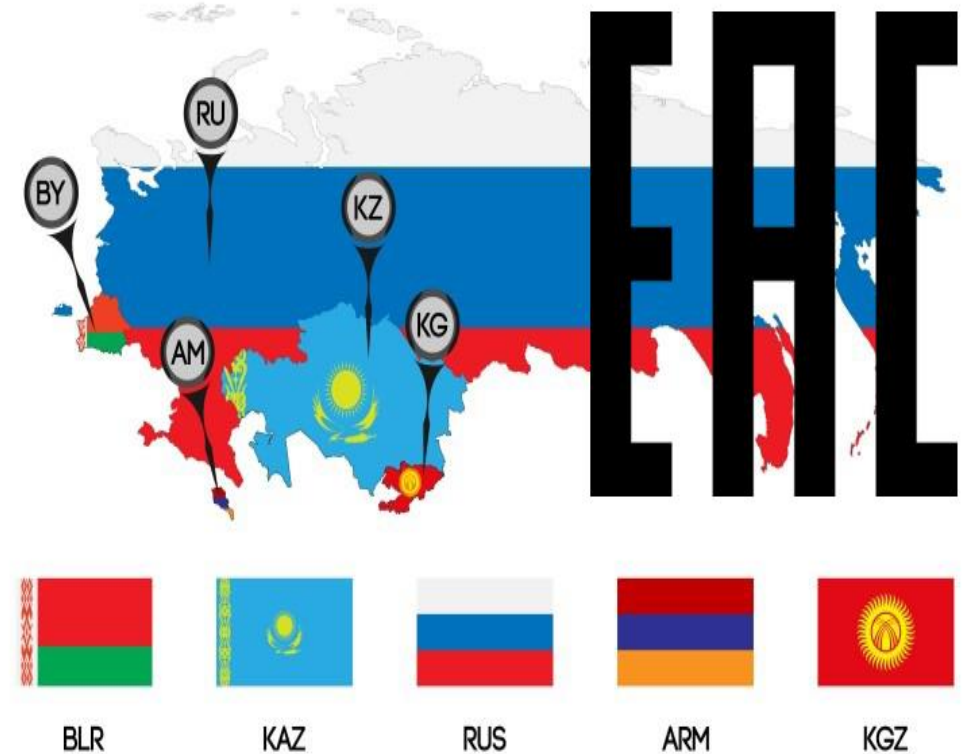
Основные принципы ВТО

- Торговый режим должен быть одинаков для всех партнеров
- Постепенное снижение внешнеторговых пошлин
- Устойчивость и предсказуемость во внешнеторговой политике

KtoNa.Novenkogo.ru

EAC belgisi Evroosiyo muvofiqligining inglizcha qisqartmasi. Bu shuni anglatadiki, bunday belgi bilan belgilangan mahsulot texnik reglamentlarda belgilangan muvofiqlikni baholash tartib-qoidalaridan o'tgan va ushbu texnik reglamentlar talablariga javob beradi.

MDH davlatlarining erkin savdo zonasi, ShHT, YeOII

				
Rossiya Federatsiyasi	Qozog'iston	Turkmaniston	Belarus Respublikasi	Tojikiston
TSA – 1 933,6 Eksport – 352,8 Import – 1 580,8	TSA – 763,0 Eksport – 180,5 Import – 582,5	TSA – 275,3 Eksport – 41,4 Import – 233,9	TSA – 128,9 Eksport – 18,5 Import – 110,4	TSA – 112,6 Eksport – 100,9 Import – 11,7
				
Qirg'iziston Respublikasi	Ukraina	Ozarbayjon	Armaniston	Moldova Respublikasi
TSA – 93,4 Eksport – 67,2 Import – 26,2	TSA – 61,0 Eksport – 15,0 Import – 46,0	TSA – 36,1 Eksport – 21,6 Import – 14,5	TSA – 9,9 Eksport – 7,5 Import – 2,4	TSA – 4,5 Eksport – 1,2 Import – 3,3

Шанхай ҳамкорлик ташкилотига
аъзо мамлакатлар Давлат раҳбарлари Кенгаши йиғилиши
Самарқанд, 15-16 сентябрь 2022 йил

Аъзо давлатлар раҳбарлари

 Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев	 Россия Федерацияси Президенти Владимир Путин	 Хитой Халқ Республикаси Раиси Си Цзиньпин	 Ҳиндистон Республикаси Бош вазири Нарендра Моди
 Тожикистон Иқтисод Республикаси Бош вазири Шахбоз Шариф	 Қозғоғистон Республикаси Президенти Қасим-Жомарт Тоқаев	 Қирғиз Республикаси Президенти Садир Жапаров	 Тожикистон Республикаси Президенти Эмомалӣ Раҳмон
 Беларус Республикаси Президенти Александр Лукашенко	 Эрон Иқтисод Республикаси Президенти Иброҳим Райсий	 Моңғулстан Президенти Ухнагийн Хуралсух	

Кузатувчи давлатлар раҳбарлари

 Туркия Республикаси Президенти Режел Таййип Эрдоган	 Ўзбекистон Республикаси Президенти Илҳом Алиев	 Туркманистон Президенти Сердар Бердимухамедов	 Арманистон Республикаси Бош вазири Никол Пашинян
---	---	---	---

Саммитга меҳмон сифатида таклиф этилган мамлакатлар раҳбарлари

Globallashuvning ijobiy tomonlari

Globallashuv tarafdorlarining fikricha, u rivojlanayotgan mamlakatlarga ishlab chiqarishni ko'paytirish, diversifikatsiya qilish, iqtisodiy o'sish va turmush darajasini oshirish orqali sanoati rivojlangan mamlakatlarga yetib olish imkonini beradi.

Kompaniyalar tomonidan autsorsing qilish rivojlanayotgan mamlakatlarga ish o'rinlari va texnologiyalar olib keladi, bu esa ularning iqtisodlarini o'sishiga yordam beradi. Savdo tashabbuslari etkazib berish va savdo cheklovlarini olib tashlash orqali transchegaraviy savdoni oshiradi.

Globallashuv ijtimoiy adolatni xalqaro miqyosda ham rivojlantirdi va uning himoyachilari e'tiborni butun dunyo bo'ylab inson huquqlariga qaratdi, aks holda keng miqyosda e'tibordan chetda qolishi mumkin.

Globallashuvning salbiy tomonlari

Globallashuvning aniq natijalaridan biri shundaki, bir mamlakatdagi iqtisodiy tanazzul savdo hamkorlari orqali domino effektini keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, 2008 yilgi moliyaviy inqiroz Yevropa davlatlariga, birinchi navbatda Portugaliya, Irlandiya, Gretsiya va Ispaniyaga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Bu mamlakatlarning barchasi Evropa Ittifoqining a'zolari bo'lib, keyinchalik PIGS qisqartmasi bilan tanilgan qarzga to'lgan mamlakatlarni qutqarish uchun aralashuvi kerak edi.

Globallashuv muxoliflarining ta'kidlashicha, u butun dunyo bo'ylab kichikroq raqobatchilarni yutib yuborishi mumkin bo'lgan kichik korporativ elita qo'lida boylik va hokimiyatning to'planishini yaratdi.

Rivojlangan mamlakatlarda globallashuv qutbli muammoga aylandi, butun sanoat xorijdagi yangi joylarga ko'chib o'tdi. Bu o'rta sinfga iqtisodiy bosimning asosiy omili sifatida qaralmoqda.

Yaxshimi-yomonmi, globallashuv monopolizatsiyani ham kuchaytirdi. Apple, Starbucks, Nike va boshqalar kabi kompaniyalar ko'plab mamlakatlarda tijorat maydonida ustunlik qiladi. Qo'shma Shtatlar rivojlanishining ustunlik darajasi va ko'lami xalqlar o'rtasidagi madaniy almashinuvni asosan bir tomonlama ishni qildi.

Milliy iqtisodiyotning postindustriallasuv darajasi ko'rsatkichlar majmui bilan belgilanadi.

Mana ulardan ba'zilari:

- YaIMning ishlab chiqarish bo'yicha tuzilishi,
- NIOKR ko'lami (ilmiy tadqiqot va ishlanmalar),
- aholining ma'lumotlardan foydalanish darajasi,
- uning ta'lim darajasi,
- moliyaviy kapitalning ko'lami

Postindustrizatsiyaning milliy iqtisodiyotga ta'siri

Bu ta'sir ko'p qirrali va odatda ijobiydir. Postindustrizatsiya odamlarning jismoniy qiyin va / yoki monoton mehnat bilan kamroq va kamroq bog'lanishiga, ko'proq ijodiy mehnatga va shu bilan birga ularning daromadlari yuqori bo'lishiga olib keladi.

Lekin iqtisodiyotning pirovard maqsadi ijtimoiy farovonlikni oshirishdir. Shunga qaramay, har qanday katta jarayon singari, postindustrializatsiya ham muammolarni keltirib chiqaradi - deindustriyalashtirish, ilmiy-tadqiqot ishlaridan har doim ham samarali daromad keltira olmaydi, axborotni himoya qilishning etarli emasligi, ta'lim sifatining pastligi, shuningdek, moliyaviy kapitalning ortiqcha to'planishi.

Liberallashtirish (Erkinlashtiris)

Iqtisodiyot va iqtisodiy sohani erkinlashtirish deganda xo‘jalik yurituvchi subyektlarning xo‘jalik faoliyati erkinligini kengaytirish, xo‘jalik faoliyatidagi cheklovlarni olib tashlash yoki kamaytirish tushuniladi. Narxlarni liberallashtirish - belgilangan davlat narxlaridan (davlat bahosi) erkin bozor narxlari tizimiga (bozor bahosi) o'tish.

Hozirgi bosqichda iqtisodiyotni liberallashtirishning tarixiy jarayoni tobora ko'payib borayotgan mamlakatlarni qamrab olgan global tendentsiya xarakterini oldi. Bozorni tartibga solish mexanizmlari uchun maydon ochish. Iqtisodiyotga davlat aralashuvi uning ma'muriy shakllarida, shuningdek, bevosita davlat tomonidan tartibga solish shakllarida qisqartiriladi.

Davlatning asosiy vazifasi iqtisodiy va fuqarolik qonunchiligini qabul qilish, yangi xususiy korxonalar tashkil etish xarajatlarini soddalashtirish va kamaytirish, o‘rta va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash, fuqarolik odil sudlovining mavjudligini oshirish va boshqalar orqali raqobat muhitini yaratish va qo‘llab-quvvatlashdan iborat.

Farqlash:

Ichki va tashqi iqtisodiy liberallashtirish

Ichki iqtisodiyotni erkinlashtirish milliy iqtisodiyotlar doirasida amalga oshirilayotgan davlat korxonalarini xususiylashtirish, erkin belgilangan narxlar va daromadlar, foiz stavkalari, kreditlar berish shartlari va boshqalar doirasini kengaytirishni o'z ichiga oladi.

Tashqi iqtisodiy erkinlashtirish tovar va xizmatlar, kapital va axborotlarning to‘siqsiz xalqaro harakatining kengayishidir. Jahon tovar va xizmatlar savdosining liberallashuvi bojxona to'siqlarini xiralashtirish va mamlakatlar o'rtasidagi savdodagi miqdoriy cheklovlarni olib tashlash tendentsiyasida namoyon bo'ladi.

3. Jahon iqtisodiyotining global muammolari

Jahon iqtisodiyotining global muammolari - bu butun dunyoga taalluqli bo'lgan va jahon jamiyatining mutlaqo barcha a'zolarining sa'y-harakatlarini birlashtirish orqali hal qilishni talab qiladigan muammolar.

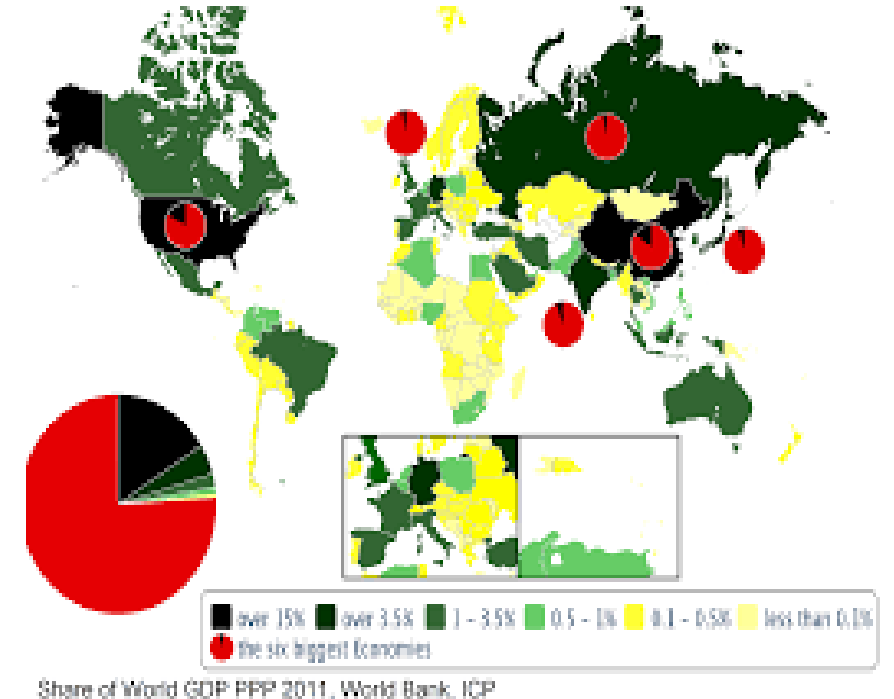
Ular bir-biriga bog'langan va inson hayotining barcha jabhalariga ta'sir qiladi.

Ushbu muammolarning eng muhimlari:

- Qashshoqlik va kam rivojlanganlikni bartaraf etish muammosi
- Tinchlik va demilitarizatsiya muammosi
- oziq-ovqat muammosi
- Tabiiy resurslar muammosi
- Ekologik muammo
- demografik muammo
- Inson taraqqiyoti muammosi

Global muammolarning sabablari:

- Asosiy sabab ishlab chiqaruvchi kuchlarning ko'payishi va kontsentratsiyasi bo'lib, bu muqarrar ravishda resurslarning halokatli tugashiga olib keladi.
- Ishlab chiqarishning intensiv rivojlanishi ekologik vaziyatning yomonlashishiga, qurol-yarog'ning ortiqcha quvvatlarining to'planishiga, iqtisodiy inqirozlar va ijtimoiy to'ntarishlarga olib keladi.
- Ilmiy-texnika taraqqiyoti global muammolarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. STP hayotning barcha darajalariga ta'sir qiluvchi va inson hayotiga xavf tug'diradigan ko'plab salbiy ta'sirlarni o'z ichiga oladi.
- Ortiqcha kapital ham global iqtisodiy muammolarning sabablaridan biridir. Superprofitsga intilish iqtisodiy muammolarning kuchayishiga olib keladi va shaxsning axloqiy qadriyatlarini saqlab qolishni shubha ostiga qo'yadi.

Qashshoqlik va kam rivojlanganlikni bartaraf etish muammosi

Dunyoning aksariyat davlatlarining iqtisodiy qoqligining sabablari nimada? Iqtisodiy tarix bizga javob beradiki, hozir kam rivojlangan mamlakatlarda bozor iqtisodiyotiga o'tish (bozor tizimi, kapitalizm) hozirgi rivojlangan mamlakatlarga qaraganda kechroq boshlangan yoki sekinroq davom etgan. Institutsional nazariya buni ularning institutlarining qoqligi (huquqlari, an'analari va urf-odatlarini, mexanizmlari) bilan izohlaydi. Aynan ular qoqlq iqtisodiy munosabatlarni, qoqlq iqtisodni esa ular keltirib chiqaradi.

Iqtisodiy tizimlar - an'anaviy (kapitalizmga bo'lgan), sotsialistik, bozor (kapitalistik) - bir-biridan birinchi navbatda mulkchilik shakllari va xo'jalik sub'ektlarining mustaqilligi kabi institutlar bilan farqlanadi.

Kapitalizm sharoitida an'anaviy va sotsialistik tuzumdan farqli o'laroq, xususiy mulk hukmronlik qiladi va iqtisodiy agentlarning mustaqilligi yuqori. O'z navbatida, ikkinchisi yuqori, chunki kapitalizm sharoitida iste'molchi suvereniteti (ishlab chiqarish assortimenti va hajmi pirovard natijada ishlab chiqaruvchilar raqobatlashadigan iste'molchi tomonidan belgilanadi) va tadbirkorlik erkinligi (firmalar iqtisodiy resurslardan birinchi navbatda mahsulot ishlab chiqarish va bozorga chiqarish uchun foydalanadilar. o'z tanlovi).

Kam rivojlangan mamlakatlarda xususiy mulkning ustunligiga o'tishga kommunal, mulkdorlik va davlat mulkchiligi, iste'molchilarning suverenitetiga raqobatning zaif darajasi to'sqinlik qilgan va to'sqinlik qilmoqda (oxir-oqibat, bu ishlab chiqaruvchilarning iste'molchilar uchun kurashidir.), tadbirkorlik erkinligi qonun, an'ana va urf-odatlar bilan cheklanadi.

Yevropaning eng qashshoq davlatlari

MVF 2023 yil aprel oyiga ko'ra, Yevropaning eng qashshoq davlatlari ro'yxatiga quyidagilar kiradi:

Mamlakat	Aholi jon boshiga YaIM AQSh dollarida	Ishsizlik darajasi %	Evropa davlatlari orasida reytingda o'rin
Косово	12 636,10	20,70	48
Молдова	14 589,52	3,5	43
Босния и Герцеговина	15 555,67	17,20	41
Албания	15 599,43	10	45
Северная Македония	17 317,65	15,25	40

Osiyodagi eng qashshoq davlatlar

2021 yilgacha Osiyoning eng kam rivojlangan davlatlari orasida birinchi o‘rinni 368,75 AQSh dollari yalpi ichki mahsuloti bilan Afg‘oniston egallab turgan.

2023 yilda aholi jon boshiga YaIM (sotib olish qobiliyati pariteti) bo'yicha eng kambag'allar:

Mamlakat	Aholi jon boshiga YaIM AQSh dollarida	Qashshoqlik chegarasidan past bo'lgan aholi ulushi	Jahon reytingidagi o'rin
Йемен	1815,48	80	198
Тимор-Лешти (Восточный Тимор)	2909,31	41,8	155
ФДР Непал	4101,66	25,2	182
Таджикистан	4169,79	26,3	190
Республика Союз Мьянма	4215	24,8	181

Amerikaning qashshoq davlatlari

Markaziy, Janubiy va Lotin Amerikasidagi aholi jon boshiga yalpi ichki mahsuloti kam qashshoqlik yoqasida turgan mamlakatlarga quyidagilar kiradi:

Mamlakat	Aholi jon boshiga YaIM AQSh dollarida	Qashshoqlik darajasi %da	Jahon reytingidagi o'rin
Гаити	2668,18	58,5	171
Гондурас	5853,47	4,56	154
Никарагуа	6197,92	24,9	168
Боливия	8589,69	4	149
Эквадор	10982,20	3,9	117

Afrikadagi eng qashshoq davlatlar

Afrika eng kam rivojlangan davlatlar soniga ega. Ro'yxatga Afrikaning 34 ta davlati kiritilgan bo'lib, ularning aksariyati suv resurslariga qashshoq.

Mamlakat	Aholi jon boshiga YalM AQSh dollarida	Qashshoqlik darajasi %da	Jahon reytingidagi o'rin
Бурунди	742,65	64,9	212
Южный Судан	815,03	82,3	187
ЦАР	933,53	61,9	209
Сомали	1126,60	70,73	210
Нигер	1268,31	40,8	203

Qaysi shahar dunyodagi eng qashshoq

Dunyodagi eng qashshoq shaharlar 5 taligiga quyidagilar kiradi:

Shahar, mamlakat	Hayot sifati indeksi	Xarid qilish qobiliyati indeksi	Yashash qiymati indeksi
Дамаск, Сирия	30,7	4,13	29,89
Лагос, Нигерия	46,08	7,03	37,41
Триполи, Ливия	104,23	27,65	27,73
Алжир, Алжир	87,57	24,22	32,85
Карачи, Пакистан	76,7	21,93	17,53

O'zbekistonda 1,307 milliondan ortiq kam ta'minlangan oilalar bor. Ayni paytda mamlakatda qashshoqlik darajasi 14,1 foizni tashkil etib, 2022 yilga nisbatan 3 foizga kamdir. O'shanda bu ko'rsatkich 17 foizni tashkil etgan.

Mintaqalar bo'yicha qashshoqlik darajasi:

Qoraqalpog'iston - 19,7%;
Sirdaryo viloyati - 19,5%;
Xorazm viloyati - 19,1%;
Andijon viloyati - 17,4 foiz;
Jizzax viloyati - 16,1%;
Toshkent viloyati - 14,4%;
Samarqand viloyati - 14,0%;
Surxondaryo viloyati - 13,7 foiz;
Namangan viloyati - 12,8 foiz;
Qashqadaryo viloyati - 12,7 foiz;
Buxoro viloyati - 11,9%;
Farg'ona viloyati - 11,6 foiz;
Navoiy viloyati - 9,2 foiz;
Toshkent - 8,5%.

Концептуальная схема основных направлений стратегии искоренения бедности в Узбекистане

Tinchlik va demilitarizatsiya muammosi

Uzoq davom etgan harbiy-siyosiy qarama-qarshilik o'q-dorilarning to'planishiga olib keladi, katta moddiy, moliyaviy, intellektual va texnologik resurslarni sarflaydi. Biz jamiyatni harbiylashtirishning asosiy mezonlarini sanab o'tamiz:

1. Vatanparvarlik tashkilotlarini tuzish;
2. Umumiy harbiy xizmatga chaqirish
3. Yangi forma va jihozlar sotib olish.

Oziq-ovqat muammosi

So'nggi paytlarda oziq-ovqat ishlab chiqarish sezilarli yutuqlarga erishdi - och odamlar soni deyarli ikki baravar kamaydi. Biroq, dunyo aholisining katta qismi oziq-ovqat taqchilligini boshdan kechirmoqda. Ko'pgina olimlarning fikricha, dunyoda oziq-ovqat ishlab chiqarish yaqin kelajakda aholining oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojini qondira oladi. Shu bilan birga, dunyo hamjamiyatlarining oziq-ovqat muammosini hal qilishga qaratilgan sa'y-harakatlari, ehtimol, mahsulotlarning etishmasligi mavjud bo'lgan mamlakatlarda mahsulotlarni iste'mol qilishning sezilarli darajada oshishiga olib keladi.

Tabiiy resurslar muammosi

Ikki muammo - energetika va xom ashyo, aslida, birgalikda bitta global muammoni - energiya va xom ashyoni ifodalaydi. Shu bilan birga, aholini energiya bilan ta'minlash muammosi ko'proq xomashyo muammosining hosilasidir, chunki hozirgi vaqtda energiya olishning aksariyat usullari energiya xom ashyosining bir turini qayta ishlashdir.

Ekologik muammo

Ekologik muammoni ikki qismga bo'lish mumkin: tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik va inson chiqindilari bilan ifloslanishi natijasida tabiiy muhitning buzilishi (masalan, o'rmonlarning kesilishi). Har yili har xil turdagi xom ashyolardan foydalanish faqat ortib bormoqda. Ularning aksariyati biosferani ifloslantiruvchi chiqindilarga aylanadi. Sanoat korxonalarini sonining o'sishi ham atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatmoqda.

Demografik muammo

Global demografik muammoning o'ziga xos keskinligi dunyo aholisi o'sishining 80% dan ortig'i rivojlanayotgan mamlakatlarga to'g'ri kelishi bilan bog'liq. Aholining tez o'sishining asosiy oqibatlar: Resurslarga bo'lgan ehtiyojning ortishi. Aholi jon boshiga resurslardan foydalanishning ortishi. Tabiiy muhitga antropogen yukning ifloslanishi, ekotizimlarning buzilishi va boshqalar shaklida ortishi.

Inson taraqqiyoti muammosi

Postindustrial jamiyatga o'tish davrida mehnat va kundalik hayot sharoitlari va tabiatining o'zgarishi ikkita qarama-qarshi va bir vaqtning o'zida bir-biriga bog'liq bo'lgan tendentsiyalarning rivojlanishiga olib keldi - mehnat faoliyatining ortib borayotgan individuallashuvi va ishlash ko'nikmalariga bo'lgan ehtiyoj. jamoa. Ta'limning alohida vazifasi savodxonlik darajasini oshirishdir. So'nggi o'n yilliklarda dunyoda savodsizlik darajasi pasaygan, ammo savodsizlar soni ortgan. Shu bilan birga, savodsizlarning katta qismi rivojlanayotgan mamlakatlarda.